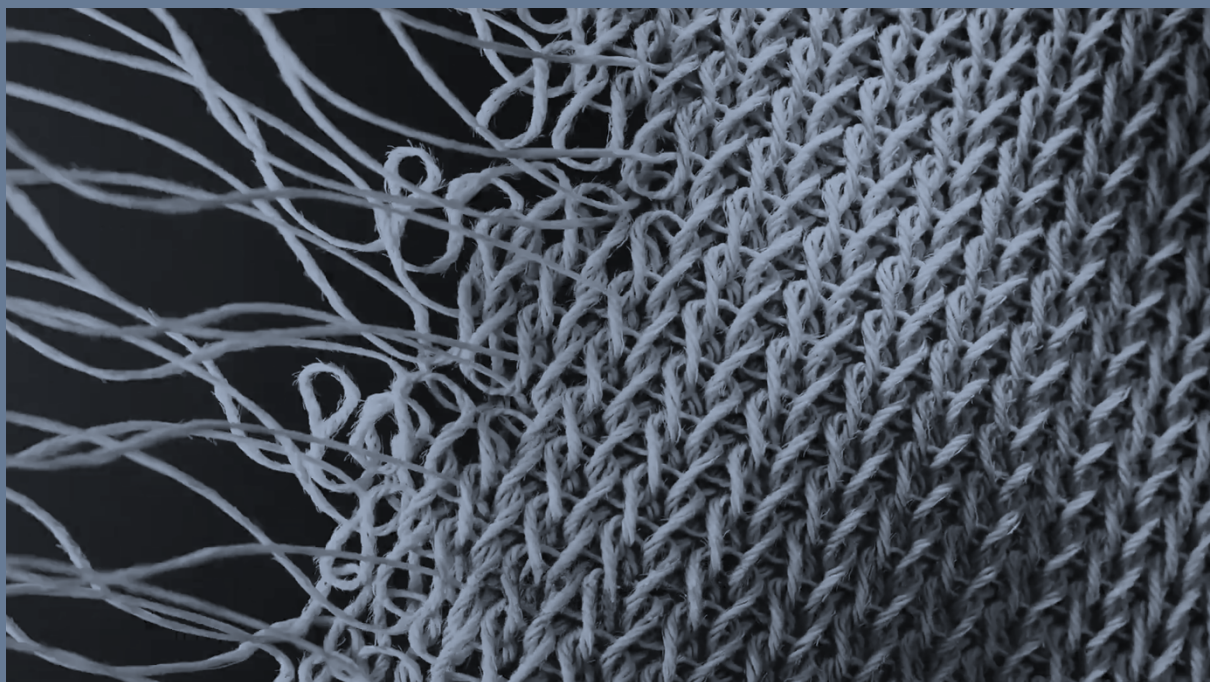

TEXTILKOMPASSEN
TEKSTILKOMPASSET

Nytt projekt ska lösa textilindustrins gordiska knut

Skribent: Tone Tobiasson
Fibershed Norge

Interreg

Sverige – Norge

Medfinansieras av
EUROPEISKA UNIONEN

REGION
JÄMTLAND
HÄRJEDALEN
JÄMHTEN HERJEDAELIEN DAJVE

Trøndelag fylkeskommune
Trööndelagen fylhkentjielte

JÄMTLAND HÄRJEDALEN

NORD
universitet

Mittuniversitetet
MID SWEDEN UNIVERSITY

Vad är egentligen mest hållbart? Bomull eller polyester? Ulltröjan eller den syntetiska fleecejackan?

Hur många gånger har inte den här frågan ställts? Och hur efterfrågat har inte ett svar med två streck under svaret varit just inom textilbranschen? I årtal har organisationer som Sustainable Apparel Coalition (nu Cascale) och inte minst EU:s Joint Research Center (JRC) brottats med detta, i syfte att enkelt kunna kommunicera till konsumenterna att de ska välja en produkt framför en annan. Nu intensifieras arbetet i samband med nya direktiv och regleringar.

Det är i detta sammanflätade och komplicerade landskap som Interreg har beslutat att satsa på ett projekt som syftar till att lösa denna allt stramare gordiska knuten. Det är Interregs Gröna bältet, regionen Trøndelag och Jämtland Härjedalen, som har beviljat medel till ett treårigt projekt som ska visa vägen. Därav namnet Tekstilkompasset. Projektpartner är IUC Jämtland Härjedalen, Mittuniversitetet, Nord universitet och Fibershed Norge.

Projektet, som lanserades i Stjørdal i mitten av april 2026, kunde knappast vara mer aktuellt. Just nu diskuterar nämligen EU och många europeiska länder om det utvidgade tillverkaransvaret ska utformas enligt ekologiska principer, det vill säga att de som bevisligen förorenar mindre också ska betala mindre, medan de som förorenar mer också ska betala mer. Dessutom pågår ett omfattande arbete med ekodesignregleringen, där textilier har valts ut som det första tillämpningsområdet.

I samband med ESPR (Ecodesign for Sustainable Product Regulation) arbetar man i etapper med delrapporter och samrådsrundor, men en sak är ändå klar. EU vill ha en tydlig märkning av produkterna i linje med energimärkningen för vitvaror och elektriska produkter, som ger information om produkternas miljö- och koldioxidavtryck. Dessutom är man mån om att vi ska använda det vi har längre, och har grävt i begrepp kring kvalitet, med ord som ”durability” och ”robustness”. Det sistnämnda uttrycket härstammar från den tredje milstolpen som branschen, icke-statliga organisationer, forskare och många andra lämnade synpunkter på i slutet av mars i år. Från att ha använt mycket fysiskt baserade tester (som Martindale) har JRC gått mot en förenkling, säger de. Detta har naturligtvis lett till protester under samrådet, bland annat från testlaboratorier som såg framför sig en ny guldålder, men slutsatsen från samrådet låter för närvarande vänta på sig.

Samtidigt pågår mycket arbete kring den datagrund som eventuellt ska användas för att jämföra olika fibrer och material. Det råder stor oenighet bland många experter om huruvida fibrer och material av olika ursprung (fossila och icke-förnybara källor jämfört med naturliga och förnybara källor) överhuvudtaget kan jämföras. Det görs hela tiden inom textilindustrin med hjälp av de tillgängliga verktygen och databaserna som möjliggör detta, såsom Glimpact och Ecobalyse.

Ett verktyg som har använts flitigt i detta sammanhang är Higg Index, och mycket därifrån har gått vidare till EU:s Product Environmental Footprint (PEF) för kläder och skor (A&F), samt deras Environmental Footprint i ESPR. De två överlappar överraskande nog inte varandra. Men det var också här, efter den tredje milstolpen, som något intressant hände i diskussionen om datagrunderna och livscykelanalyser som verktyg.

Hela datagrunden för PEF för A&F fick i slutet av 2025 mattan undandragen under fötterna. Den officiella databasen EcoInvent var plötsligt inte längre giltig. Det hade länge hävdats att datagrunden här var föråldrad och därför inte användbar, och JRC tog detta på allvar. De krävde att den tekniska kommittén för textilier och skor skulle ta fram nya datauppsättningar så snart som möjligt, och dessutom ålade de EU att undersöka om de gällande 16 parametrarna skulle utvidgas till att omfatta helt nya parametrar.

Något som passar Textilkompasset mycket bra, eftersom det ger projektet en unik möjlighet och därmed också har öppnat upp ett helt nytt perspektiv som diskuterades vid kick-offen. Tänk om livscykelanalyserna aldrig kommer att bidra positivt till våra ekosystem, helt enkelt för att de bygger på felaktiga och bristfälliga data och endast inkluderar det som är negativt och problematiskt? Att de därmed inte speglar verkligheten.

Det unika med partnererna i Tekstilkompasset är att de ser detta som en möjlighet, baserat på Norduniversitetets expertis inom ekologisk ekonomi, som passar som hand i handske med Fibersheds filosofi om nedskalade, lokala värdekedjor, kulturell och biologisk mångfald, cirkulär ekonomi och ett tillvägagångssätt som sätter ekosystemet i fokus. På den svenska sidan står IUC Jämtland Härjedalen nära branschen och ser till att Tekstilkompasset förblir relevant och användbart, medan Mittuniversitetet, med sin vetenskapliga grund, utvecklar de indikatorer och den kunskapsbas som verktyget ska vila på. I detta möte mellan tillämpning och forskning uppstår en helhet som gör tillvägagångssättet möjligt.

Vad händer om vi egentligen ska rikta kompassen mot det som är positivt, istället för att bara fokusera på det negativa? LCA:er skapades ju ursprungligen för att visa vad som var negativt och vad som behövde åtgärdas, aldrig vad som bidrog positivt till ekosystemen. PEF har, som nämnts, idag 16 parametrar, som alla mäter något negativt. Efter ett möte i EU:s tekniska rådgivande nämnd nyligen beslutades det att två nya faktorer ska mätas, varav en är positiv om uppgifterna hanteras på rätt sätt: fysiska effekter av mikroplast och mikrofibrer på biota (allt liv) samt biologisk mångfald. Ett tredje förslag, att inkludera om en fiber eller ett material är förnybart eller inte, antogs inte. Vi ser att den franska versionen av PEF (Ecobalyse) har tagit bort två parametrar. Toxicitet för människor i allmänhet och i relation till cancer har tagits bort genom att båda viktats till noll. Vikten som tilldelats ekotoxicitet i sötvatten har däremot ökat till 21 procent, vilket ger denna parameter i Ecobalyse samma vikt som klimatförändringar. Det är nog överraskande för många.

Vi föreställer oss att det även finns andra parametrar som säkert skulle kunna tas bort, till exempel ”land use” som går ut över både ekologiska och regenerativa mark- och jordbrukssystem. Detta beror på att vi mäter kilo fiber per kvadratmeter; LCA handlar nämligen om ”effektivitet” och aldrig om ”tillräcklighet”. I boken *Smådriftsfordele: Om værdien af begrænsningens kunst i det 21. århundrede*, skriven av Marcus Feldthus och Oscar Haumann, beskrivs flera studier som visar att om man mäter näring och biologisk mångfald per hektar, så vinner småskalig, regenerativ kombinerad jordbruk över konventionellt, monokulturellt industriellt jordbruk. Problemet är att man hittills har använt just vikt, och inte näringsinnehåll (protein, vitaminer och mineraler), för att mäta hur effektivt det industriella jordbruket levererar resultat.

Laura Vang Rasmussen, lektor vid Institutet för geovetenskap och naturförvaltning vid Köpenhamns universitet, var huvudförfattare till en studie som publicerades 2024, där 58 forskare på fem kontinenter deltog och som granskade 24 andra forskningsprojekt, och fann positiva resultat på tre områden – natur, livsmedelssäkerhet och lönsamhet – utan produktivitetsförlust genom satsning på mångfald och småskalighet. Rapporten rekommenderar att man överger monokultur och industrialiserat tänkande. Antropologen Andrew Flachs skriver i *Feeding the World as if People Mattered* att mindre jordbruk med större biologisk mångfald bidrar till markhälsa, människors hälsa, landsbygdssamhällen och biosfären. De är alltså intresserade av de positiva effekterna som idag inte fångas upp av begreppet ”markanvändning”. Tyvärr – så som LCA:er är utformade – kommer en parameter för biologisk mångfald förmodligen också att ge ett negativt resultat. Ju mer mark man använder för att odla bomull eller som betesmark för idisslare, desto sämre blir den biologiska mångfalden, när det i själva verket är tvärtom om systemet är regenerativt.

I en nyligen publicerad [Green Book](#) från IWTO (International Wool Textile Organisation) ifrågasätts många av de felkällor som ligger till grund för LCA:er och särskilt PEF och Ecobalyse. En av dessa är att man inte skiljer mellan biogent och fossilt kol. Det förstnämnda cirkulerar hela tiden och bidrar därför inte till den globala uppvärmningen, vilket fossilt kol gör. Detta hänger samman med hur regenerativt jordbruk och betessystem bidrar till balans och koldioxidbindning på ett helt annat sätt än det industriella jordbruket, som i grunden har utarmat vår jordmån och bidragit till förlust av biologisk mångfald. Dessutom har ny forskning visat att metanutsläppen från olje- och gasutvinning är kraftigt underskattade.

Och det är inte bara underskattade – det finns inga krav på att spåra oljans och gasens ursprung, så för allt vi vet kan polyestern eller akrylen i dina kläder härstamma från rysk olja. När det gäller naturmaterial mäts och vägs absolut allt, och kraven på transparens i värdekedjan är obarmhärtiga. Så är det inte med fossila material. SPIN360, ett italienskt databasföretag som nyligen förvärvades av Veritas, har också avslöjat att fossila råvaror fördelas utifrån energiuttag, inte utifrån slutprodukternas ekonomiska värde. Det finns lite energi att hämta i en allvädersjacka eller en fleecetröja av polyester. Därför tillfaller ingen del av fiberbildningen textilerna.

Ser vi ett paradigmskifte här?

Vi tror det. Men tiden får utvisa. På alla sätt. Det öppnar upp ett helt nytt utrymme för öppenhet, och inte minst för allmänt tillgängliga data som är begripliga för de flesta och som stämmer överens med sunt förnuft. För första gången på mycket länge ser vi möjligheten att bygga ett beslutsverktyg som stämmer överens med verkligheten och inte med en konstruerad och obegriplig modell av verkligheten. Vi hoppas att någon av er som läser detta och har projekt inom detta område, eller som har kunskap som vi kan dra nytta av, kommer att ta kontakt.

Bakgrund:

Tekstilkompasset är ett projekt som syftar till att bygga upp ett öppet, vetenskapligt baserat ramverk för beslutsstöd vid val och inköp av textilmaterial – från jord och frö till fiber. Genom att integrera kunskap om biologisk mångfald, markanvändning och ekosystemhälsa i en transparent och tillgänglig kunskapsbas har projektet som mål att hjälpa företag, forskare och beslutsfattare att fatta mer välgrundade beslut om inköp och materialval.

Tekstilkompasset finansieras av Interreg Sverige–Norge, Region Jämtland Härjedalen och Trøndelags länsstyrelse.